

tot a nemzetközi pénzpiacon, minden arab punáta új szőrmebundát kap. Persze vannak fehér pénzemberek is, angol bennszülöttek. Ezeknek viszont bűnözőknek muszáj lenniük, a bankókötegeikkel, a süket dumával, ami csak úgy dől belőlük, avval a könyörtelen, nyers bivalyképpükkel. Na, és én is közülük való vagyok. Egy vagyok közülük, fehér vagyok, vagy legalábbis égboltszúrke, a tollam kocsmái, hamuszürke mancsom a Fiasco kilincsén, zord képpel bámulom a közlekedési lámpát, rosszélettű vagyok, és persze hájfejű – de pénzem, az van. Van pénzem, de kézben tartani nem tudom: Fielding tóm a pénzzel. A pénz, szerintem, megszelídíthetetlen. Még minekünk, akiknek van, sem engedelmeskedik. Az élet bizony egyre mocskosabb szájú, de a pénzt, érdekes módon, csak ritkán gyalázzuk. A pénz, hiába, úgy tűnik, kurva jó dolog.” Martin Amis: i. m. 252. Kiem. az eredetiben.

A VERSFORDÍTÁS LEHETŐSÉGEI

Balázs F. Attila: *Szabadulás a gettóból** *Egy zacskó cseresznye***

■ Ha fellapozunk néhány szakirodalmi művet a fordítás általános kérdéseiről, akkor szembetűnik, hogy szinte mindegyik foglalkozik – rendszerint külön fejezetben – a fordíthatóság és a fordíthatatlanság kérdésével. A nem fordítható vagy nehezen fordítható nyelvi megnyilatkozások tipikus példájaként szokták említeni a versfordítást. Sőt olyan értelmező is akad, aki cinikusan azt mondja: vers az, ami nem fordítható. És mégis, Cicerótól napjainkig számos műfordítás készült és készül. És ami a fordíthatatlanságnak némileg ellentmond: minél nehezebben fordítható egy vers, annál több fordítása születik. Ilyen Edgar Allan Poe *The Raven* (A holló) című verse, amelynek tizennégy magyar fordítása van (többek között Szász Károly, Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád is fordította). Lehet, hogy a vers abszolút értelemben fordíthatatlan, de a költők mégis hisznek a költészet fordíthatóságában. A legnagyobb magyar költők szinte kivétel nélkül fordítottak verseket, sőt a legnagyobb műfordítók voltak.

Bizonyos, hogy a fordított vers nem lehet minden szempontból azonos az eredetivel, és hogy a fordításban kisebb-nagyobb mértékű veszteségek elkerülhetetlenek, de mindennek ellenére érdemes és lehet verseket fordítani. A versfordítások közel hoznak egymáshoz embereket, szö-

vegeket, gondolatokat, életérzéseket, és segítenek az előítéletek lebontásában. Ha már a nyereségeket és a veszteségeket mérlegeljük, akkor szinte bizonyos, hogy a jó fordításokban több a nyereség, mint a veszteség. Ezért már érdemes fordítani.

2008-ban és 2009-ben két, román versfordításokat tartalmazó kötet is megjelent az AB-ART kiadó gondozásában. Mindkét kötet arról tesz bizonyosságot, hogy a versek fordítója, Balázs F. Attila hisz a versfordítások erejében. Hisz abban, hogy a különböző nyelven íródott szépirodalmi szövegek összetartoznak, valahol valamiként szellemi és lelki rokonságban állnak egymással, és éppen emiatt fordíthatók.

Mindkét kötetben kortárs román költők verseit olvashatjuk magyarul. A kötetek érdeme, hogy a fordító igen tájékozott a mai román költők értékvilágában – mindkét kötetben az idősebb költőktől, az „élő klasszikusoktól” a legfiatalabbakig különböző nemzedékek legjobbjaitól olvashatunk verseket. Mivel a két kötet szöveganyaga a versek és a szerzők tekintetében részben fedi egymást, és ugyanazok a fordítási sajátosságok jellemzik mindkét kiadványt, a továbbiakban az *Egy zacskó cseresznye* című kötetre térnek ki részletesebben.

A kötet bizonyos mértékű reprezentativitással válogat a kortárs román költők verseiből. Erről győző meg bennünket a fordí-

tott költők névsora, amelyet itt egészében közlök a pontos tájékoztatás és a további tájékoztatói lehetőségeteremtés céljából: Adrian Alui Gheorghe, Ioan-Pavel Azap, Ana Blandiana, Andrei Bodi, Romulus Bucur, Mircea Cărtărescu, Magda Cârneci, Gabriel Chifu, Dumitru Chioaru, Aura Christi, Dan Coman, Denisa Comănescu, Traian T. Coșovei, Daniela Crăsnaru, Vasile Dan, Nichita Danilov, Mircea Dinescu, Florin Iaru, Claudiu Komartin, Ștefan Manasia, Ileana Mălăncioiu, Gabriela Melinescu, Ion Mircea, Ioan Moldovan, Ion Mureșan, Alexandru Mușina, Aurel Pantea, Mircea Petean, Marta Petreu, Ioan Es. Pop, Adrian Popescu, Nicolae Prelipeanu, Aurel Rău, Dan Sociu, Cassian Maria Spiridon, Petre Stoica, Liviu Ioan Stoiciu, Traian Ștef, Lucian Vasiliu, Varujan Vosganian.

A kötet összesen negyven kortárs román költő verseit szólaltatja meg magyarul. A negyven költő negyven hangon szól a kötetből. Ezt azért hangsúlyozom, mert Balázs F. Attila fordításaiban a költők nem veszítik el sajátos nyelvezetüket, nem válnak a műfordító saját költői nyelvének rabjává. Azaz a műfordító, aki maga is költő, rendszerint nem saját nyelvezetére fordít, hanem valóban arra törekszik, hogy a román költők egyéni nyelvi és formai világát magyarul szólaltassa meg. Ehhez, úgy tűnik, megvan a kellő érzékenysége, tehetsége és szakmai tudása.

Ismert, hogy a fordításokra általában jellemző az eredetihez képest terjedősebb, olykor explicitebb kifejezőmód. Ez rendszerint azért van, mert a fordítók mintegy túlbiztosítják magukat nyelvileg a veszteségek elkerüléséért. Balázs F. Attila egyik érdeme, hogy versfordításaiban tud az eredetihez méltó tömörséggel szólni. Álljon itt szemléltetésként egy részlet Ana Blandiana *Încă un pas* című verséből románul és magyarul Balázs F. Attila fordításában:

Nu mă laud,
Credeți-mă, știu să mor
Și știu, mai ales, să înviu,
Dar asta e, bineînțeles,
Mult mai ușor.

Nem dicseksezem,
Higgyétek el, tudok halni
És feltámadni is tudok,
Ezt, természetesen,
Sokkal könnyebben.

Amikor a mondat olyan, hogy rendkívül nehezen tudjuk lefordítani, és a mondat szerkesztés furcsasága miatt hajlanánk a terjedősségre, Balázs F. Attila rendszerint ott is megtalálja a tömörítő fordítás lehetőségét, amint ez az alábbi Adrian Alui Gheorghe verséből származó részlet román–magyar párhuzamában látható:

ca și cum ar trece un scîrțit dintr-o parte
în alta prin cameră
un scîrțit cu ochii oblici
de japonez care cultivă
bețe de biliard.
(*Pata de ceai*)

mintha nyikorgás vonulna át
a szoba egyik részéről a másikra
ferde szemű
japán nyikorgás
biliárd rákóval.
(*A teafolt*)

Itt (és máshol is) a jó érzékkel végzett lexikai kihagyás nem megy a költői képérthetőségének a rovására, sőt csak ezáltal válhat olyan tömörré és sejtelmessé, mint az eredeti.

Ismert, hogy a versfordításban a hangalaki expresszivitás megőrzése természetes követelmény. Az ilyen természetű fordítási veszteségekért a fordító számára nincs bocsánat a költészetben. De ebben a tekintetben is szerencsések vagyunk Balázs F. Attila fordításaival. Nézzük meg ebből a szempontból egy másik Ana Blandiana-vers magyarázatát:

La cules de înger

...Din cînd în cînd
Un pocnet înfundat
Ca la căderea
Unui fruct în iarbă.
Cum trece timpul!

S-au copt și-au început să cadă
Îngerii:
S-a făcut toamnă și-n cer...

Angvalszedés

...Néha-néha
Tompa puffanás,
Mint amikor
Gyümölcs hull a fűbe.
Hogy repül az idő!
Megérték és
Hullnak az angyalok:
Beköszöntött az ősz
Az égben is...

Ami románul *pocnet înfundat*, az magyarul Balázs F. Attilánál *tompa puffanás*. A tartalmi megfelelésen túl a hangalaki hasonlóság és expresszivitás is ott van a magyar változatban. Amit mindenképpen méltányolnunk kell: az ilyen jellegű fordítási telitalálatok nem ritkák ebben a műfordítói gyakorlatban.

A szövegek fordításában a mellékmondatok sorrendjét nem mindig lehet és kell megőrizni. De olykor a mondatok végzetsze-

rűen követik egymást. És ilyenkor ennek a sorrendnek is jelentősége van. E fordítások tanúsága szerint a fordító ennek is tudatában van. Ezt jól láthatjuk Marta Petreu *Ca o coloană* című versének átültetésében is, amint azt az alábbi fordításrészlet is szemlélteti:

Sînt singură. Stau în picioare. Pe
picioare-mi duc greul
Sînt numai o rană
și ca o coloană mă sprijin pe mine.

Egyedül vagyok. Lábon állok. Lábon
hordom a nehezét
Egy seb vagyok csupán
és mint egy oszlop magamra támaszkodom.

Természetesen a két kötet nem minden versfordítása remekelés vagy hibátlan fordítás, de egészében a két könyv arról győző meg bennünket, hogy jó versek születhetnek magyar nyelven fordítások révén, és hogy fordítani érdemes, még akkor is, ha olykor megkísért bennünket a fordíthatatlanság gondolata mint rögeszme és részzigazság.

Benő Attila

ÓH, A LÁTÁS!

Milián Orsolya: *Képes beszéd*

„Itt van mindenki rendbe, szépen.
Vigyázzban ül családi képen.
Nézzék külföldi rokonok.
S éltünk utáni zokogók.
[...]
Tekintetes karok, kezek.
Följebb kezes tekintetek,
többszínnyomású és komoly
a perspektivikus mosoly.”
BALLA ZSÓFIA: Pater Noster

■ Milián Orsolya *Képes beszéd* című kötete rendkívül invenciózus, és a szerző sokoldalú olvasottságát tárja a befogadó elé. E kötetet falva egyszer csak arra leszünk figyelmesek, hogy Milián különböző elméleti iskolák olvasási módjairól informál minket, s mindezt úgy teszi, hogy

finoman mutatva egyes iskolákkal való rokonságát, a humort is beemeli. Az említett jegyeknek köszönhetően válik olyan könyvvé, amely az elmélet iránti érdeklődést fokozza.

Jelen írás a *Képes beszéd* szerkezeti logikájától – melynek egyik jellegetessége,